

УКРАЇНСЬКІ ПРИЗВИЩЕВІ НАЗВИ XVI – XVII СТ., МОТИВОВАНІ ПОБУТОВИЗМАМИ

У системі українських власних назв осіб знайшли відображення різні види суспільно-господарської діяльності, тому прізвища є одним із важливих джерел для дослідження не лише української мови, а й побуту українців XVI – XVII ст. Науковці вказують, що прізвище як спадкова назва слугувало основним засобом ідентифікації [10, с. 6]. Ведення документації потребувало закріплення найменування особи, справа якої записувалася до тієї чи іншої актові книги. Слід зауважити: більшість лексем перед тим, як перейти до розряду прізвищ, були особовими іменами, а згодом шляхом метафоризації та метонімізації, побудованих на підсвідомих асоціаціях за подібністю чи перенесенням ознак об'єкта на суб'єкт, стали індивідуальними прізвищами, далі – прізвищевими назвами (ПН), а потім – прізвищами [10, с. 7].

Українська історична антропоніміка має давні традиції в дослідженні власних назв. Так, Л. Л. Гумецька приділила значну увагу виникненню особових назв, зокрема – історичному словотвору українських антропонімів [2, с. 10]. І. В. Єфименко проаналізувала прізвищеві назви, зафіксовані в українських писемних пам'ятках XVI ст., зокрема визначила стан дослідження прізвищевих назв в українській антропосистемі XVI ст., з'ясувала їх лінгвістичний статус та особливості функціонування. Основну увагу дослідниця зосередила на проблемі походження українських прізвищевих назв XVI ст., виявила фонетичні, словотвірні та лексико-семантичні риси їхніх антропооснов [3, с. 7]. Л. Т. Масенко простежила етимологію українських імен і прізвищ, описала історичні етапи становлення прізвищевих назв та визначила роль говірок у формуванні цих мовних одиниць [4, с. 6]. Ю. К. Редько здійснив першу спробу загального огляду всіх типів українських прізвищ щодо їх виникнення, словотвірної будови, географічного поширення [5, с. 9]. Особистий внесок Н. І. Рувольової полягає у дослідженні словотвірної будови прізвищ та їх лексико-семантичних особливостей. Мовознавець збирала, систематизувала та проаналізувала сучасні прізвища та прізвищеві назви, що функціонували у XVIII – XIX ст. на

теренах Західного Поділля [6, с. 8]. ПН, утворені від побутовизмів, були об'єктом наукових зацікавлень І. Д. Фаріон, яка дослідила трансантропонімізовані прізвищеві назви, утворені від давніх автохтонних імен відапелятивного походження [8, с. 12]. Велике наукове значення мають ономастичні розвідки М. М. Худаша, який з'ясував стан вивчення української антропонімії в історичному аспекті, визначив джерела дослідження українських особових назв, розглянув власні імена у зв'язку із матеріальним і духовним життям народу [9, с. 12]. Вагомим внеском у дослідження власних українських імен є наукові студії П. П. Чучки, який на матеріалі закарпатських говорів описав специфіку особових імен, з'ясував місце антропонімікону у словниковому складі мови [10, с. 9].

Мета нашої статті – проаналізувати прізвищеві назви XVI – XVII ст., які походять від побутовизмів, виявити їхні етимологічні та лексико-семантичні особливості.

Джерельною базою дослідження обрано українські актові книги XVI – XVII ст., зокрема такі як „Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р.”; „Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582 – 1588 рр.)”; „Акты, относящиеся к истории Западной России”; „Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.”; „Лохвицька ратушна книга другої половини XVII ст.”; „Реєстр Війська Запорозького 1649 року”. Зафіксовано та опрацьовано 65 мовних одиниць.

Мова актових книг XVI – XVII ст. широко представляє прізвищеві назви, утворені від побутовизмів. Зазначимо, що побутовизми кваліфікуємо як слова для змалювання, опису, показу побуту та позначення назв із різних галузей побуту, господарств тощо (*коц, буда, фура, ла(н)цух, капуста, ворона, баран*) [1, с. 720].

ПН поділяємо на тематичні групи (ТГ) та лексико-семантичні групи (ЛСГ) за їх семантичним особливостями.

До ТГ „**ПН, утворені від назв знарядь праці**” входять такі номени: *Сокира, Бѣсоки(р)ский, Сачок, Сачко, Цебровський, Кошеля, Ко(р)душ, Лемѣшь, Коса, Кодола, Лопата, Кочерга, Подлижний*.

У межах ТГ виділяємо ЛСГ „**ПН, утворені від назв знарядь праці для носіння, зберігання**”, до якої входять такі ПН: *Сачок, Сачко, Цебровський, Кошеля*.

ПН *Сачок* (АЗР, I, с. 15), *Сачко* (ДМВН, с. 20; ЛРК, с. 139), мотивовані лексемою *sak*, запозиченою з латинської мови: *sak* – „сітка

для ловлі риби” (Чучка, с. 499); „сітка для носіння трави; капшук для тютюну і кресала” (ЕСУМ, V, с. 164).

ПН *Цебровський* (АЗР, I, с. 9) походить від слова *цебер*, запозиченого з польської мови від лексеми *ceber* – „посудина з дружкою для носіння і зберігання води та іншої рідини; відро” (ЕСУМ, VI, с. 234).

ПН *Кошеля* (ДМВН, с. 199) походить від запозиченого з польської мови слова *koszela* – „великий плетений і закритий кошик” (Чучка, с. 298; Фасмер, II, с. 360).

Лексеми ЛСГ „**ПН, утворені від назв лезомістких знарядь праці**” такі: *Сокира*, *Бєзсоки(р)ський*, *Лємєшґ*, *Коса*, *Лопата*, *Кочєрга*.

ПН *Сокира* (ДМВН, с. 178), *Бєзсоки(р)ський* (ДМВН, с. 90) проходить від праслов'янського *sekyra* – „знаряддя для рубання і тесання: насаджена на дерев'яний держак залізна лопать, з гострим лезом з одного боку та обухом – з другого” (СУМ, IX, с. 438; ЕСУМ, V, с. 345).

Номен *лємєшґ*, який використовувався для означення частини плуга, що підрізує шар землі (Чучка, с. 333), від литовського *lėmežis* – „розщепляти, ламати” (ЕСУМ, III, с. 220), став мотивувальним для ПН *Лємєшґ* (ДМВН, с. 203; АЖМУ, с. 30, 59), *Лємєшґко* (АЖГУ, с. 160).

ПН *Лопата* (ЛРК, с. 120) походить від праслов'янського *lopata* – „лопата”, яке означає знаряддя праці з довгим держакком і широким плоским кінцем, що застосовувалося для згрібання, перекидання або насипання чого-небудь (ВТСУМ, с. 627; ЕСУМ, III, с. 287; Чучка, с. 346).

ПН *Коса* (ДМВН, с. 202) пов'язана з апелятивом *коса* – „знаряддя для косіння,,, який походить від праслов'янського *kosa* – „обрубана жердина, гілка” (ЕСУМ, III, с. 48).

ПН *Кочєрга* (ДМВН, с. 49) походить від слова *кочєрга*, яке бере свій початок від праслов'янського *kočrga* – „довга соснова палка із зігнутиим кінцем” (Чучка, с. 297; ЕСУМ, III, с. 66).

До ЛСГ „**ПН, що утворилися від назв знарядь праці, виготовлених з тканини**” належать: *Ко(р)дьш*, *Кодола*.

ПН *Ко(р)дьш* (ДМВН, с. 178) походить від лексеми *корда* – „довга мотузка, на якій ганяють коней по кругу під час навчання та виїжджування”, запозиченої з латинської мови від *corda* – „мотузок зі струни” (ВТСУМ, с. 573; ЕСУМ, III, с. 14; Чучка, с. 285). Канат, який використовувався для витягування соломи кіньми від молотарки, називали *кодола*, цей номен запозичений із давньоскандинавської мови

(ЕСУМ, II, с. 491). В українських писемних пам'ятках XVI – XVII ст. лексема представлена ПН *Кодола* (ДМВН, с. 20).

ТГ „**ПН, утворені від назв предметів хатнього начиння**” містить номени: *Радно, Калитєнко, Калита, Калитич, Каганєвський, Котєниціки(й)*.

У межах цієї ТГ виділяємо ЛСГ „**ПН, що утворилися від назв хатніх речей для вкривання, застеляння**”.

Компонентами означеної групи є ПН *Радно* (ДМВН, с. 35). Лексема *рядно* – „вид простирадла або покривала” походить від праслов'янського *rědъ* – „сукупність однорідних предметів, витягнутих в одну лінію” (ВТСУМ, с. 1281; ЕСУМ, V, с. 153).

Також виділяємо ЛСГ „**ПН, що утворилися від назв речей для зберігання**”: *Калита, Калитич, Калитєнко*.

Запозичення з тюркської мови *калита* – „гаманець, торба для грошей” (Чучка, 247) лежить в основі антропонімів: *Калита* (ЛРК, с. 30), *Калитич* (ДМВН, с. 56), *Калитєнко* (ДМВН, с. 56).

До складу ЛСГ „**ПН, утворені від назв освітлювальних пристроїв**” входить ПН *Каганєвський* (ДМВН, с. 37), яку пов'язуємо зі словом *каганець* (Чучка, с. 245), що походить від правлов'янського **kaganъ* – „невеличкий світильник, що складається з гнота й посуду, до якого наливається олія, лій чи гас; велика чарка” (ВТСУМ, с. 521; ЕСУМ, II, с. 337).

До ЛСГ „**ПН, утворені від назв предметів посуду**” зараховуємо ПН *Котєниціки(й)* (ДМВН, с. 68), що походить від латинського *catilus* – „глиняна чашка, миска, блюдо” (Чучка, с. 294).

До складу ТГ „**ПН, утворені від назв одягу**” зараховуємо такі ЛСГ: „ПН, утворені від назв головних уборів”, „ПН, утворені від назв верхнього одягу”, „ПН, утворені від назв натільного одягу”.

ЛСГ „**ПН, утворені від назв головних уборів**” репрезентують номени *Шапка* (АЗР, I, с. 188), *Безшапєко* (ЛРК, с. 75), що походять від слова *шапка* – „головний убір спеціального призначення, певної форми чи виготовлений з певного матеріалу” (ВТСУМ, с. 1613). Лексема запозичена через середньовісньонімецьку *schapel* зі старофранцузької мови від *chapel* – „капелюх” (ЕСУМ, VI, с. 378). Також із французької мови було запозичене слово *casque* – „каска, шолом” (ЕСУМ, II, с. 399), яке вважаємо мотивувальним для ПН *Каска* (ЛРК, с. 178).

До ЛСГ „**ПН, утворені від назв верхнього одягу**” зараховуємо антропонім *Кожушко* (ДМВН, с. 15), що походить від *кожух* – „довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкури

хутром до середини” (ВТСУМ, с. 559), від праслов'янського **azьno* – „шкіра, шкура” (ЕСУМ, II, с. 493).

У складі ЛСГ „**ПН, утворені від назв натільного одягу**” є ПН *Кошуловський* (ДМВН, с. 35), *Кошулька* (РВЗ, с. 395), що походять від запозиченого з латинської мови слова *кошуля* – „сорочка у весільному обряді” (ЕСУМ, III, с. 70), „жіноча сорочка з широкими рукавами, розшита по подолу” (Фасмер, II, с. 361).

У межах ТГ „**ПН, утворені від назв тварин**” виділяємо ЛСГ „**ПН орнітологічного походження**”, зокрема: *Журавель*, *Журавленко*, *Журавлевич*, *Соколо(в)ски(й)*, *Ворона*, *Воронич*, *Шпак*, *Кулик*, *Зозулинський(й)*, *Голуб*.

ПН *Журавель* (ЛРК, с. 202), *Журавленко* (ЛРК, с. 174), *Журавлевич* (АЖМУ, с. 53) пов'язуємо із назвою птаха **žeravjь* – „журавель” (ЕСУМ, II, с. 210).

ПН *Соколо(в)ски(й)* (ЛРК, с. 167; ДМВН, с. 174; АЖМУ, с. 52; АЖГУ, с. 143) походить від номена *сокіл*, мотивованого звуконаслідувальним „сокотати” (ЕСУМ, V, с. 345), також можливе запозичення з давньоіндійської мови від *sakunah* – „великий птах” (Фасмер, III, с. 708 – 709).

ПН *Ворона* (ДМВН, с. 166; АЖМУ, с. 44), *Воронич* (ДМВН, с. 156, 185; АЖМУ, с. 83; АЖГУ, с. 120) – назви птаха *ворон*, яка продовжує праслов'янське **vorňь* (ЕСУМ, I, с. 427). Лексема *Шпак* (ЛРК, с. 206) походить від праслов'янського **šььракь*, **šььраті* – „дражнити, дратувати” за особливістю птаха, який імітує голоси інших птахів (ЕСУМ, VI, с. 455). Орнітологічна ПН *Кулик* (ЛРК, с. 75) утворилась від назви *кулик* (Чучка, с. 312), яка походить від праслов'янського **kaul* – „кістка, нога” (ЕСУМ, III, с. 133). ПН *Голуб* (ДМВН, с. 76), *Голубька* (АЖГУ, с. 159) мотивована праслов'янською назвою птаха **golQbь* – „голуб” (ЕСУМ, I, с. 555). ПН *Зозулинський(й)* (ДМВН, с. 89) пов'язана із праслов'янським **žegъzulja* – „зозуля” (ЕСУМ, II, с. 274).

ЛСГ „**ПН аніматологічного походження**” також входить до ТГ „ПН, утворені від назв тварин”, зокрема ПН: *Козел*, *Баран*, *Барашко*, *Бараненко*, *Горноста(й)*.

ПН *Козел* (ЛРК, с. 67, 68) походить від праслов'янського номена **koza* – „коза” (ЕСУМ, II, с. 494). ПН *Баран* (АЖМУ, с. 31), *Барашко* (РВЗ, с. 77), *Бараненко* (РВЗ, с. 270) походять від грецького слова *βάριον* – „вівця” (ЕСУМ, I, с. 138). ПН *Горноста(й)* (ДМВН, с. 21; АЖМУ, с. 21) походить

від праслов'янського **gornostaj*, яке вважається запозиченням із давньонімецької мови: **harmestagl* – „хвіст горностая” (ЕСУМ, I, с. 569).

У групі „**ПН іхтіологічного походження**” засвідчено ПН *Рак* (ЛРК, с. 113), *Рачок* (АЖМУ, с. 40) *Раченко* (ЛРК, с. 113) *Раковская* (АЖГУ, с. 105), мотивовані лексемою *рак*, імовірно, запозиченою від литовського *erke* – „кліщ” (Фасмер, III, с. 437).

До ЛСГ „**ПН ентомологічного походження**” входить ПН *Жук* (ЛРК, с. 168), яку пов'язуємо з апелятивом *жук*, утвореним від звуконаслідувального *жуужжати* (Фасмер, II, с. 64).

У межах ТГ „**флоронімічні ПН, які походять від назви рослин**” виділяємо такі ЛСГ: „ПН, які походять від назв дерев”, „ПН, які походять від назв кущоподібних рослин”, „ПН, які походять від назв культурних рослин”, „мікологічні ПН”.

ЛСГ „**ПН, які походять від назв дерев**” містить такі ПН: *Со(с)ни(ц)кий* (ДМВН, с. 170), *Сосновский* (АЖГУ, с. 32), походить від назви дерева *сосна*. Загальноприйнятої етимології номена немає, імовірно, це запозичення з німецької мови від **hasan* – „сірій” (ЕСУМ, V, с. 359; Фасмер, III, с. 726). Широко представлені ПН з коренем *дуб*, від праслов'янського *dQbь* – „дерево; дуб”: *Дуб* (ДМВН, с. 58), *Дубовик* (ЛРК, с. 181), *Дубовик* (ДМВН, с. 48), *Дубова* (ДМВН, с. 48), *Дубницки(й)* (ДМВН, с. 63), *Дубицки(й)* (ДМВН, с. 61), *Дубровски(й)* (ДМВН, с. 45), *Дубровски(й)* (ДМВН, с. 112).

До ЛСГ „**ПН, які походять від назв кущоподібних рослин**” входять лексеми: *Калина*, *Куш*, *Лобода*.

ПН *Калина* (ЛРК, с. 49; АЖМУ, с. 68) мотивована апелятивом *калина* (Чучка, с. 246), запозиченим із грецької мови від слова *Καλλινική*, утвореного з основ прикметника *χαλός* – „гарний” та іменника *νίκη* – „перемога” (ЕСУМ, II, с. 350).

ПН *Куш* (ЛРК, с. 25, 29), імовірно, походить від праслов'янського **kuszcь* – „кущ” (ЕСУМ, III, с. 171), яке використовується на означення низькорослої дерев'янистої рослини, гілки якої ростуть майже від кореня (ВТСУМ, с. 600). ПН, яка походить від назви виду бур'яну, – *Лобода* (ЛРК, с. 177), споріднена з латинським словом *albus* – „білий, блідий, світлий”, що зумовлено зовнішнім виглядом листя (ЕСУМ, III, с. 276; Чучка, с. 343).

Від назви рослини *капуста*, запозиченої з латинської мови від *carutium* – „качан капусти” (Фасмер, II, с. 188), утворились ПН *Капуста* (ЛРК, с. 139; РВЗ, с. 156), *Капустянка* (АЖМУ, с. 39, 40), *Капустенко*

(РВЗ, с. 150, 179), що входять до складу ЛСГ „**ПН, які походять від назв культурних рослин**”. ПН *Цибулка* (АЖМУ, с. 68), яку пов’язуємо з номеном *цибуля*, від латинського *saerula* „цибуля” (ЕСУМ, VI, с. 243), також належить до цієї ЛСГ.

ЛСГ „**мікологічні ПН**” репрезентує антропонім *Грибъ* (АЖГУ, с. 161), *Крыбо(в)ский* (ДМВН, с. 177), що походять від апелатива *гриб* у його ботанічному значенні (Чучка, с. 159). В етимологічному словнику української мови походження лексеми не визначене (ЕСУМ, II, с. 592), проте її можна пов’язувати з латиським номеном *gribas* – „неістівні гриби” (Фасмер, I, с. 457).

Отже, проаналізувавши зафіксовані в українських актових книгах XVI – XVII ст. ПН, мотивовані побутовизмами, можна зробити висновок, що найбільша кількість антропонімів походить від праслов’янських слів (44,5 %): *Сокира, Бъсоки(р)ский, Лопата, Коса, Кочерга, Радно, Кожушко, Каганѣцкий, Журавель, Журавленко, Журавлевич, Ворона, Воронич, Шпак, Кулик, Голуб, Голубька, Зозулинский(й), Козел, Горноста(й), Дуб, Дубовик, Дубовик, Дубова, Дубницки(й), Дубицки(й), Дубровски(й), Дубровски(й)*. Менше представлені запозичення з латинської (16,9 %): *Сачок, Сачко, Ко(р)душ, Котѣницки(й), Кошулька, Кошуловський, Куц, Лобода, Капуста, Капустянка, Капустенко, Цибулка*; литовської (9,2 %): *Лѣмѣш, Лѣмишъко, Рак, Рачок, Раченко, Раковская*; грецької (6,2 %) *Баран, Барашко, Бараненко, Калина*; тюркської (4,6 %) *Калитѣнко, Калитич, Калита*; французької (4,6 %) *Шапка, Безшапъко, Каска*; давньонімецької (4,6 %) *Горноста(й), Со(с)ни(ц)кий, Сосновский*; польської (3,2 %) *Цѣбровський, Кошеля*; латиської (3,2 %) *Грибъ, Крыбо(в)ский* мов. Поодинокі ПН походять з давньоскандинавської (1,5 %) *Кодола*; давньоіндійської (1,5 %) *Соколо(в)ски(й)* мови.

Досліджувані ПН класифіковані на п’ять ТГ: „ПН, утворені від назв знарядь праці” розподілено на ЛСГ: 1) ПН, утворені від назв знарядь праці для носіння, зберігання; 2) ПН, утворені від назв лезомістких знарядь праці; 3) ПН, що утворилися від назв знарядь праці, виготовлених з тканини; 4) ПН, які утворилися від назв засобів пересування. ТГ „ПН, утворені від назв предметів хатнього начиння” розподілили на такі ЛСГ: 1) ПН, що утворилися від назв хатніх речей для вкривання, застеляння; 2) ПН, що утворилися від назв речей для зберігання; 3) ПН, утворені від назв освітлювальних пристроїв; 4) ПН, утворені від назв предметів посуду. До ТГ „ПН, утворені від назв одягу” входять ЛСГ: 1) ПН, утворені від назв

головних уборів; 2) ПН, утворені від назв натільного одягу; 3) ПН, утворені від назв верхнього одягу. ТГ „ПН, утворені від назв тварин” містить такі ЛСГ: 1) ПН орнітологічного походження; 2) ПН аніматологічного походження; 3) ПН іхтіологічного походження; 4) ПН ентомологічного походження. ПН, що входять до складу ТГ „флоронімічні ПН, які походять від назв рослин” розподілили на такі ЛСГ: 1) ПН, які походять від назв дерев; 2) ПН, які походять від назв кущоподібних рослин; 3) ПН, які походять від назв культурних рослин; 4) мікологічні ПН.

Таким чином, українські актові книги кінця XVI – XVII ст. містять цінний матеріал для мовознавців, оскільки їх лексикон насичений народнорозмовними одиницями. Дослідження українських прізвищевих назв, мотивованих побутовизмами, сприяють відновленню загальної картини функціонування назв предметів побуту у староукраїнській мові, відображенню загальних процесів формування словникового фонду мови, а також допомагають у реконструкції соціальної структури українського суспільства та уточненні багатьох деталей його організації.

Список умовних скорочень назв використаних джерел

АЗР – Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – Т. I–IV. – СПб., 1846 – 1851.

АЖГУ – Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р. / підгот. до вид. В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2004. – 251 с.

АЖМУ – Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582–1588 рр.) / підгот. до вид. М. К. Бойчук. – К. : Наукова думка, 1965. – 192 с.

ВТСУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2005. – 1728 с.

ДМВН – Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. : збірник актових документів. – К. : Наукова думка, 1981. – 316 с.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 6 т. / редкол. О. С. Мельничук та ін. – К. : Наукова думка, 1982. – Т. I – VI.

ЛРК – Лохвицька ратушна книга другої половини XVII ст. : збірник актових документів / О. М. Маштабей, В. Г. Самійленко, Б. А. Шарпило. – К. : Наукова думка. – 1986. – 222 с.

РВЗ – Реєстр Війська Запорозького 1649 року / підг. до друку О. В. Тодійчук, В. В. Страшко, Р. І. Остап, Р. В. Майборода. – К., 1995. – 588 с.

Фасмер – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева. – М. : Прогресс, 1986.

Чучка – Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців : історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Л. : Світ, 2005. – 704 с.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2005. – 1728 с.

2. Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV – XV ст. / Л. Л. Гумецька. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – 298 с.

3. Єфименко І. В. Українські прізвищеві назви XVI ст. / І. В. Єфименко. – К. : Наукова думка, 2003. – 167 с.

4. Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища / Л. Т. Масенко. – К. : Т-во „Знання” УРСР, 1990. – 48 с.

5. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища / Ю. К. Редько. – К. : Наукова думка, 1966. – 216 с.

6. Рульова Н. І. Прізвища як один з антропонімних класів / Н. І. Рульова. – Чернівці : Рута, 2004. – 90 с.

7. Словник прізвищ : практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівеччини) / К. М. Лук’янчук, Н. Д. Бабич. – Чернівці : Букрек, 2002. – 424 с.

8. Фаріон І. Д. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – XIX ст. (з етимологічним словником) / І. Д. Фаріон. – Львів : Літопис, 2001. – 371 с.

9. Худаш М. Л. З історії української антропонімії / М. Л. Худаш. – К. : Наукова думка, 1977. – 236 с.

10. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців : історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Л. : Світ, 2005. – 704 с.

Анотація

У статті досліджено прізвищеві назви офіційно-ділового стилю староукраїнської мови XVI – XVII ст., мотивовані побутовизмами. Визначено їх походження, здійснено поділ на тематичні та лексико-семантичні групи.

Ключові слова: запозичення, лексема, номен, тематична група, лексико-семантична група, побутовизм, прізвищева назва.

Аннотация

В статье исследованы фамилии официально-делового стиля староукраинского языка XVI – XVII вв., происходящие от бытовизмов,

Изучено происхождение антропонимов, выделены тематические и лексико-семантические группы.

Ключевые слова: заимствование, лексема, номен, тематическая группа, лексико-семантическая группа, бытовизм, фамилия.

Summary

The article studies the surname names, which come from household names that are represented in the documents of official business style of old Ukrainian language of XVI – XVII centuries. Determined their origin, made division into thematic and lexical-semantic groups.

Key words: borrowing lexeme, nomina, thematic groups, lexical-semantic group, household vocabulary, surname names.

УДК 81'373.232: 81'373.6

Карпенко О. П.

Інститут української мови НАН України

СЛОВ'ЯНСЬКІ АНТРОПОНИМИ З ПРЕФІКСАМИ *ла-*, *ле-*, *ло-*, *ли-*, *лу-*

Префікси з формантом *-л-* різної вокалізації навряд чи можна вважати лише експресивними, хоча значній частині слів із такими префіксами властива експресія. Вони трапляються в апелятивній лексиці досить рідко. Одним із перших префікс *ла-* як експресивний вилучив І. Немец на незначній кількості прикладів однієї лексико-семантичної групи [46, s. 120 – 123]. О. М. Трубачов не обмежив свій пошук експресивними утвореннями, він указав на наявність префікса *ла-* займенникового походження в псл. **ladъ*, а також у псл. **lagoda* і споріднених словах [43, 14, сс. 10 – 12, 13 – 15]. Коло таких префіксальних утворень, але вже із залученням префіксів *ла-*, *ле-*, *лу-*, вдалося розширити М. Белетич на матеріалі сербської та хорватської лексики [2]. Помітно поповнила корпус лексем із досліджуваними префіксами І. П. Петльова. На базі руських говорів, крім дієслівних утворень з префіксом *ла-*, дослідниці вдалося виявити тамб. дієслово з префіксом *лу-* – *лухвіснуть* – ‘вдарити’ – пор. *хвистать*, а також інші приклади на рівні дієслів, іменників та прикметників [23, с. 218]. Матеріал російських народних говорів дозволяє поповнити такі дієслівні утворення, пор., наприклад, рос. волог. *лу-тозить* і *лу-тузить* – ‘бити’ [22, 5, с. 215] і рос. *тузить* – ‘когось